

Nr 19.

Ankom till riksdagens kansli den 5 mars 1938 kl. 12 m.

Utlåtande i anledning av väckt motion angående rätten till uttagande av övertidsarbete enligt lagen den 16 maj 1930 om arbetstidens begränsning.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 70, vilken behandlats av andra lagutskottet, hava herrar *Ericsson* i Kinna och *Hermansson* hemställt, att riksdagen ville besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning och förslag till sådan ändring av lagen den 16 maj 1930 om arbetstidens begränsning, att rätten till uttagande av övertidsarbete ytterligare begränsades.

I motionen har framhållits bl. a., att övertidsarbetet utgjorde en allvarlig fara, särskilt inom industrier, som till övervägande del använde sig av kvinnlig arbetskraft, t. ex. textil- och beklädnadsindustrien. Beträffande de skäl, som motionärerna i övrigt anfört till stöd för sin hemställan, får utskottet hänvisa till motionen.

I 4 § *lagen om arbetstidens begränsning* gives den allmänna regeln, att arbetsgivare icke må använda arbetare till arbete under längre tid än 8 timmar av dygnet eller 48 timmar i veckan. Därest denna begränsning av arbetstiden för vecka icke därigenom överskrides, må dock arbetstiden under något eller några av veckans dygn utsträckas till högst 9 timmar. Bedrives arbete med regelbunden skiftindelning, må annan arbetstid tillämpas, såvitt därigenom icke uppkommer längre sammanlagd arbetstid för en tidrymd av högst tre veckor, än att den motsvarar 48 timmar i veckan. I de följande paragraferna angivas åtskilliga undantag från huvudregeln. Sålunda stadgas i 5 § 1 mom., att om för visst arbete arbetstiden är i väsentlig mån beroende av årstiden eller väderleken eller på grund av annat förhållande är av växlande längd, arbetsrådet må, i den mån så prövas påkallat, medgiva, att arbetstiden allenast begränsas så, att den i genomsnitt för viss angiven tidrymd kommer att uppgå till högst 48 timmar i veckan. I 2 mom. av samma paragraf utsäges, att om arbete, som bedrives med tre skiftlag, på grund av synnerliga skäl finnes böra fortgå jämväl under sönd- och helgdagar, arbetsrådet må, i den mån så prövas påkallat, medgiva därför erforderligt undantag. Enligt 5 § 3—5 mom. må arbetsrådet vidare medgiva undantag dels beträffande arbete, som fortgår allenast under kortare tid eller medför synnerligen ringa ansträngning eller tillgodoser ändamål av synnerligen stort allmänt intresse, dels då i annat fall, än förut nämnts, undantag från bestämmelse i 4 § prövas påkallat till undvikande av all-

varligt missförhållande, dels ock då det av uttalande av arbetarnas sammanslutning eller sammanslutningar eller annorledes framgår, att det stora flertalet av de arbetare, som skulle beröras av undantaget, finna detsamma önskvärt och arbetstiden ej därigenom kommer att oskäligt utsträckas. I 6 § uttalas, att om natur- eller olyckshändelse eller annan omständighet, som ej kunnat förutses, vållat avbrott i ett företags drift eller ock medfört överhängande fara för sådant avbrott eller för skada å liv, hälsa eller egendom, arbetare må, i den mån så är nödigt med hänsyn till berörda förhållande, användas till arbete utöver tid, som angives i 4 § eller kan hava bestämts med stöd av 5 §. Sådant arbete må icke fortsättas längre tid än två dygn utan att tillstånd därtill sökts hos nämnda myndighet. Vidare äger arbetsgivare enligt 7 § 1 mom. till sådana förberedelse- eller avslutningsarbeten, som för driftens ohindrade gång nödvändigtvis måste utföras före eller efter den allmänna arbetstiden, använda nödigt antal arbetare, vilka fyllt aderton år, under högst sju timmar i veckan utöver den tid, varunder de eljest få användas till arbete. Finner arbetsgivare i annat fall än som avses i 6 § med hänsyn till särskilt förhållande påkallat att använda arbetare till arbete utöver tid, som angives i 4 § eller kan hava bestämts med stöd av 5 §, är han enligt 7 § 2 mom. därtill berättigad i avseende å arbetare, som fyllt aderton år, för högst 48 timmar under loppet av fyra kalenderveckor och 200 timmar under loppet av ett kalenderår. Utsträckt arbetstid enligt detta moment må även, med iakttagande av motsvarande begränsning, beräknas för kortare tidrymd än fyra veckor. Är ytterligare eftergift av trängande behov påkallad, må sådan enligt 3 mom. i samma paragraf meddelas av arbetsrådet, dock för högst 150 timmar under loppet av ett kalenderår. Enligt 4 mom. ankommer det på arbetsrådet att pröva i vad mån den, som fyllt sexton men ej aderton år, må användas till arbete, som avses i 7 §. I fråga om arbetares skyldighet att utföra övertidsarbete skall enligt 5 mom. gälla vad därom kan anses vara med arbetsgivaren överenskommet. Det åligger emellertid arbetsgivaren att tillse, att icke arbetaren genom användande till dylikt arbete utsättes för överansträngning eller ohälsa. Enligt 9 § 7 mom. bör arbetsrådet i regel bereda vederbörande arbetsgivare och arbetare tillfälle att yttra sig samt på lämpligt sätt söka samråd med representanter för arbetsgivare och arbetare inom verksamhetsområdet i fråga. Beslut, som avses i 7 § 4 mom., skall såvitt möjligt fattas efter samråd med yrkesinspektionens chefsmyndighet.

I 19 § *lagen den 29 juni 1912 om arbetarskydd* föreskrives, att kvinna, som användes till industriellt arbete, vilket bedrives i sådan omfattning, att å arbetsstället i regel användas minst tio arbetare, skall för nattvila beredas oavbruten ledighet från arbetet under minst elva timmar varje dygn. I denna ledighet skall ingå tiden mellan kl. 10 e. m. och kl. 5 f. m.

I samband med behandlingen av förslaget till arbetstidslag vid *1930 års riksdag* framställdes i en motion yrkande, att 7 § skulle uteslutas. Vidare föreslogs motionsvis, att i 7 § 3 mom. skulle införas ett stadgande av innehåll,

att eftergift finge meddelas för högst 28 timmar under loppet av fyra veckor. Andra lagutskottet avstyrkte i sitt utlåtande nr 15 förslaget om uteslutande av 7 §. Utskottet uttalade vidare, att utskottet ej heller kunde tillstyrka den föreslagna begränsningen i övertidens beräkning. Då övertid enligt 7 § 3 mom. finge uttagas endast efter medgivande av arbetsrådet, syntes det utskottet, som om denna bestämmelse icke medförde någon risk i skyddsavseende. Riksdagen gjorde icke någon erinran häremot.

Vid 1931, 1932, 1933, 1934, 1935 och 1936 års riksdagar väcktes genom motioner i huvudsak överensstämmande förslag om sådan skärpning av bestämmelserna angående övertidsarbete, att dylikt medgäves endast då särskilt tvingande omständigheter föreläge, exempelvis då genom natur- eller olyckshändelse eller genom annan omständighet, som ej kunnat förutses, fara föreläge för liv, hälsa eller egendom (II: 287 år 1931, II: 60 år 1932, II: 79 år 1933, II: 286 år 1934, II: 337 år 1935 och II: 17 år 1936). På hemställan av andra lagutskottet (utlåtanden nr 16/1931, 35/1932, 35/1933, 53/1934, 16/1935 och 20/1936) beslöt riksdagen, att motionerna icke skulle föranleda till någon åtgärd. I sitt sistnämnda utlåtande hänvisade utskottet till vad utskottet anfört i sitt utlåtande nr 15 vid 1930 års riksdag.

Utskottet tillåter sig här nedan anföra vissa uppgifter rörande *arbetstidslagens tillämpning* åren 1933—1937. Till uppgifterna angående övertidsarbete må anmärkas, att av dem icke framgår i vilken utsträckning arbetsgivare med stöd av 7 § 2 mom. i lagen — enligt vilket lagrum arbetsrådets medgivande icke kräves — använt arbetare till sådant arbete.

Ordinarie arbetstid.

	1933	1934	1935	1936	1937
Dagarbetare, för vilka arbetsrådet medgivit 48 timmars genomsnittlig arbetsvecka (5 § 1 mom.)	11,000	10,200	9,000	7,500	7,000
Skiftarbetare, för vilka arbetsrådet medgivit i regel 56 timmars genomsnittlig arbetsvecka (5 § 2 mom.).....	18,100	18,000	16,000	13,000	6,000
Dag- och skiftarbetare, för vilka arbetsrådet medgivit 54—60 timmars arbetsvecka (5 § 3—5 mom.)	8,300	8,000	8,000	7,400	7,000

Övertidsarbete.

	1933	1934	1935	1936	1937
Arbetare över 18 år, för vilka arbetsrådet medgivit utsträckt övertid med i medeltal 59 (58 år 1933, 59 år 1934, 59 år 1935, 57 år 1936, 63 år 1937) timmar per år (7 § 3 mom.)....	2,310	6,262	7,219	8,805	7,830
Arbetare mellan 16 och 18 år, för vilka arbetsrådet medgivit övertid med i medeltal 68 (62 år 1933, 65 år 1934, 72 år 1935, 71 år 1936, 70 år 1937) timmar per år (7 § 4 mom.)....	1,063	1,627	2,205	1,956	2,731

Närmare uppgifter i vissa hänseenden rörande den omfattning, i vilken arbetsrådet under de senaste åren lämnat medgivande till övertidsarbete, lämnas i följande tabell:

Undantag enligt	1933		1934		1935		1936		1937	
	Antal fall	Antal arbetare	Antal fall	Antal arbetare	Antal fall	Antal arbetare	Antal fall	Antal arbetare	Antal fall	Antal arbetare
7 § 3 mom. med tillstyrkande av vederbörande arbetare eller arbetarorganisation	212	2,147 = 126,258 arbets- timmar	413	4,854 = 292,268 arbets- timmar	531	5,003 = 333,358 arbets- timmar	692	7,196 = 447,451 arbets- timmar	823	7,095 = 457,842 arbets- timmar
7 § 3 mom. utan sådant tillstyrkande	11	163 = 6,521 arbets- timmar	62	1,408 = 79,651 arbets- timmar	134	2,216 = 95,020 arbets- timmar	74	1,609 = 57,906 arbets- timmar	44	735 = 37,045 arbets- timmar
7 § 4 mom.	102	1,063 = 65,918 arbets- timmar	194	1,627 = 106,279 arbets- timmar	224	2,205 = 158,730 arbets- timmar	261	1,956 = 139,571 arbets- timmar	325	2,731 = 189,842 arbets- timmar

Det övervägande antalet övertidstimmar har under år 1937 förekommit vid mekaniska verkstäder samt andra järn- och metallvarufabriker, boktryckerier och bokbinderier, textilfabriker (spinnerier, väverier, färgier m. m.), skrädderi- och manufakturfirmor, skeppsvarv, sågar och hyvlerier samt läderfabriker.

Vad särskilt angår textil- och beklädnadsindustrin lämnade arbetsrådet under år 1937 medgivanden till övertidsarbete enligt 7 § 3 mom. arbetstidslagen i 147 fall, avseende sammanlagt 1,208 arbetare och 86,394 arbetstimmar. Medgivanden enligt 7 § 4 mom. i lagen lämnades i 79 fall, avseende tillhoppa 796 arbetare och 50,438 arbetstimmar. Enligt uppgift i Sociala meddelanden 1937 nr 6 (sid. 438—439) uppgick antalet inom nämnda industrigren sysselsatta kvinnor (vuxna och minderåriga) år 1935 till 49,748, motsvarande 71.5 % av hela antalet däri sysselsatta egentliga fabriksarbetare.

I förevarande sammanhang må även erinras, att Kungl. Maj:t genom en proposition, nr 84, till 1935 års riksdag anhållit om riksdagens yttrande angående bl. a. ett av internationella arbetsorganisationens konferens år 1934 antaget förslag till reviderad konvention angående kvinnors nattarbete. Föredragande departementschefen, statsrådet Möller, anförde i denna del av propositionen, att med hänsyn till det förberedande skick, vari ärendet befunde sig, med prövningen av frågan om konventionens ratificering tillsvi vidare torde få anstå. På hemställan av andra lagutskottet (utlåtande nr 13) anslöt sig riksdagen till departementschefens uppfattning i frågan.

Sedan beslut fattats om avlåtande av nyssnämnda proposition, har Kungl. Maj:t genom beslut den 15 februari 1935 uppdragit åt socialstyrelsen att inkomma med utredning rörande kvinnors användande nattetid i industriella företag till annat än industriellt arbete. Styrelsen har därefter den 29 april 1935 till Kungl. Maj:t ingivit den begärda utredningen.

Till socialdepartementet har vidare den 9 maj 1935 inkommit en framställning från vissa personer, i vilken yrkats, att lagen om arbetarskydd icke måtte ändras i enlighet med nyssnämnda konvention. I stället borde det nu för kvinnorna inom industrien gällande skyddet mot nattarbete utvidgas att omfatta jämväl männen. Framställningen är beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

Enligt lagen om arbetstidens begränsning åligger det arbetsgivare att tillse, att arbetare icke genom övertidsarbete utsättes för överansträngning eller ohälsa. Motionärerna hava gjort gällande, att övertidsarbete för närvarande förekomme i sådan utsträckning, att förhållandena, särskilt inom industrier, som till övervägande del använde sig av kvinnlig arbetskraft, t. ex. textil- och beklädnadsindustrien, vore ägnade att ingiva allvarliga betänkligheter. Vid behandlingen inom utskottet av föreliggande ärende har även anförts, att den fortgående rationaliseringen i förening med övertidsarbete kunde medföra ökade påfrestningar för arbetarna med ty åtföljande sociala vådor. Å andra sidan bör beaktas, att konkurrenskraften hos ett industriföretag i många fall torde vara i väsentlig mån beroende av den snabbhet, varmed ett visst arbete kan utföras. Stundom lärer förekomma, att ett arbete måste forceras för att minska betydande olägenheter för beställare och andra, t. ex. vid reparation av ett havererat fartyg. Yrkeskunnig extra arbetskraft torde icke alltid vara att tillgå.

Utskottet.

Utskottet anser det vara av stor vikt för samhället, att med övertidsarbete sammanhängande olägenheter såvitt möjligt begränsas. Därvid måste emellertid en sådan avvägning ske, att icke näringslivets berättigade intressen åsidosättas. Enligt utskottets mening vore det önskvärt att få till stånd en förutsättningslös utredning rörande hithörande spörsmål. Genom en dylik utredning borde klarläggas, under vilka förhållanden övertidsarbete uttages enligt arbetstidslagen och huruvida jämkningar i rätten att uttaga sådant arbete kunna vara av omständigheterna påkallade.

Utskottet får sålunda hemställa,

A. att riksdagen, i anledning av förevarande motion, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta utreda, under vilka förhållanden övertidsarbete uttages enligt lagen den 16 maj 1930 om arbetstidens begränsning och huruvida jämkningar i rätten att uttaga sådant arbete kunna vara av omständigheterna påkallade, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kan giva anledning; ävensom

B. att förevarande motion, i den mån den icke blivit besvarad genom vad utskottet under A. hemställt, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 3 mars 1938.

På andra lagutskottets vägnar:

DAVID NORMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Norman, Hagman, Knut Petersson, Västberg, Wistrand, John Gustavson, Sten* och *Ekströmer*,*

från andra kammaren: herrar *Hage, Hallagård, Sandström* i Härnösand, *Hermansson, Thorell** och *Holm*, fru *Johansson* samt herr *Barnekow*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herrar *Wistrand, Ekströmer, Sandström* i Härnösand och *Thorell*, vilka anför:

I ärendet har icke förebragts något utredningsmaterial, som dokumenterar en framställning till Kungl. Maj:t om den av utskottets majoritet begärda utredningen.

Frågan om handhavandet av rätten att uttaga övertidsarbete på ett sådant sätt, att å ena sidan industriens behov av skäligen smidighet i arbetstidslagens tillämpning och å andra sidan arbetarnas krav att icke genom sådant arbete utsättas för överansträngning och därav härflytande sociala våldor blir tillgodosett, synes oss stå i nära samband med de ämnen, som för närvarande utgöra föremål för överläggningar mellan Svenska arbetsgivareföreningen och Landsorganisationen.

Då resultatet av dessa förhandlingar av riksdagen ansetts böra avvaktas vid behandlingen av andra frågor, vilka enligt vårt förmenande äga ringare samband med dessa förhandlingars ändamål, synes oss konsekvensen fordra, att man även i detta ärende intager samma ståndpunkt.

I anslutning till denna vår uppfattning vilja vi för vår del hemställa,

att motionen icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.